

**ОБЛІК “БІЗНЕС-ПЛАНУ”: СУЧАСНА ПРАКТИКА В УМОВАХ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА
(НА ПРИКЛАДІ БІЗНЕС-ПЛАНУ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РОЗРОБКИ НАФТОГАЗОВОГО РОДОВИЩА)**

В межах даної статті досліджено та обґрунтовано особливості визнання, оцінки та обліку бізнес-плану як важливого інструменту, що дає змогу оцінити доцільність бізнес-ідеї, спрогнозувати ефективність та життєздатність майбутнього чи існуючого бізнесу

Актуальність дослідження. На різних етапах розвитку економічних відносин перед особами, що здійснювали комерційні операції, поставало питання прийняття обґрунтованого рішення або оцінки своєї діяльності, своїх підприємницьких ідей. Сучасна практика господарювання, характерна значним рівнем невизначеності, свідчить, що реалізація будь-якої серйозної комерційної ідеї має розпочинатися ретельного її планування, інструментом якого виступає бізнес-план. В бізнесі, як і в будь-якому іншому виді діяльності, необхідний чіткий план дій.

Добре складений деталізований чіткий бізнес-план дозволить наперед продумати і визначити дії для реалізації задуманого, суттєво зменшити рівень неочікуваних впливів. Головною метою створення такого бізнес-плану є визначення того що, яким чином і в які терміни має зробити окремий суб'єкт господарювання, які витрати при цьому будуть понесені і який рівень прибутку може забезпечити як результат докладених ним зусиль. При прийнятті бізнес-ідей “на слух” часто справляється враження їх над прибутковості, але практика господарювання, особливо в кризових умовах, не прощає безвідповідального підходу і містить вагомий докази утопічності не прорахованих дій.

Окрім того, якщо постає питання про потребу залучення коштів кредиторів, банківського кредиту, то наявність бізнес-плану стає обов'язковим атрибутом переговорного процесу та підставою прийняття рішення.

Не всі суб'єкти підприємницької діяльності проводять такі розрахунки і планування самостійно (та й кредитно-фінансові установи, інвестори, кредитори з великою долею скептицизму ставляться до таких “саморобок”), деякі вдаються до послуг спеціалізованих фірм, вартість послуг яких сягає від кількох сотень до кількох тисяч гривень за розробку бізнес-плану. Отриманий план не завжди може бути реалізований зразу (в силу дії певних чинників впливу: несприятливість ситуації, нестача власних грошових коштів, відсутність необхідного кредиту тощо). А може і взагалі ніколи не реалізуватися. Отже, підприємство стикається з необхідністю вирішення питання: яким чином понесені підприємством витрати на написання бізнес-плану відобразити у бухгалтерському і податковому обліку?

Постановка проблеми. В межах даної статті визначено та обґрунтовано особливості оцінки та відображення в обліку витрат на формування бізнес-плану як інструменту для прийняття зважених рішень щодо проблем, які можуть виникнути під час як повсякденного ведення вже існуючого бізнесу, так і започаткування нового, особливо в умовах кризи.

Викладення основного матеріалу дослідження. Бізнес-план являє собою всебічну систему доказів щодо вигідності конкретного виду діяльності (проекту, підприємства) опис та детальний аналіз і середовища, в якому він здійснюється (буде здійснюватись), ретельний аналіз ризиків діяльності, конкретизація перспектив у вигляді якісних і кількісних показників, а також системи управління, якої він потребує для досягнення поставлених цілей.

Законодавчо-нормативні акти України містять декілька визначень бізнес-плану. На наш погляд, найбільш вдале визначення наведено в Методиці складання бізнес-планів, затвердженої наказом Агентства з питань попередження банкрутства підприємств і організацій від 21.04.97 р. N 56:

“Бізнес-план – це специфічний плановий документ, в якому відображені організаційно-фінансові заходи для забезпечення виробництва окремих видів товарів, робіт, послуг. План дає можливість визначити перспективи розвитку майбутнього ринку збуту, оцінити витрати на виготовлення та реалізацію необхідної даному ринку продукції, визначити її потенційну прибутковість. План повинен також дати відповідь: чи доцільно здійснювати інвестування виробництва з точки зору самоокупності витрат”. Але це речення містить певні неточності при обмеженні діяльності тільки виробництвом. Окрім того, бізнес-план дає можливість прорахувати перспективу розширення діючого бізнесу чи зміни напрямку діяльності взагалі. Тому, не претендуючи на абсолютність, визначення бізнес-плану може бути подане у наступній інтерпретації:

“Бізнес-план – це письмовий документ, який містить обґрунтовану систему доказів здатності суб'єкта підприємницької діяльності (юридичної чи фізичної особи) при визначених умовах забезпечити здійснення певного виду діяльності (проекту) з конкретним рівнем прибутковості, підприємницького ризику, фінансової стійкості та окупності позик (вкладень), що задовольняють власника та потенційних інвесторів чи кредиторів”.

Структура бізнес-плану чинним законодавством України не обмежується. Вона складається з ряду розділів, кількість яких може цілком змінюватися до конкретних умов господарювання. Але є певний перелік розділів, наявність яких є абсолютною визначеною доцільністю поданої інформації. Зокрема, бізнес-план містить взаємопов'язану систему бюджетів та прогнозу фінансової звітності при реалізації даного напрямку діяльності (проекту), маркетинговий, операційний, стратегічний плани тощо.

Щодо визначеності при відображенні витрат на формування бізнес-плану з точки зору бухгалтерського і податкового законодавства, на нашу думку, існує декілька підходів, які напряму залежать від прийнятого управлінського рішення щодо подальшої реалізації розробленого бізнес-плану:

1 підхід. Бізнес-план як окремий нематеріальний актив.

2 підхід. Бізнес-план як витрати звітного періоду, понесені на дослідження його положень.

3 підхід. Бізнес-план як витрати на дослідження та розробку, методика обліку яких залежить від його подальшої реалізації.

Прийняте управлінське рішення має бути відповідним чином оформлене: або як окремий пункт облікової політики, або за конкретною ситуацією – наказом (розпорядженням), оскільки бухгалтер (бухгалтерська служба) не може передбачати рішення керівництва щодо подальшої реалізації розробленого бізнес-плану.

Подамо викладки роздумів за кожним з підходів.

1 і 2 підходи: бізнес-план як окремий нематеріальний актив або бізнес-план як витрати звітного періоду, понесені на дослідження його положень.

Нематеріальним активом (НМА), відповідно п. 4 П(С)БО 8, є “немонетарний актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований та утримується підприємством з метою використання протягом періоду більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік) для виробництва, торгівлі, в адміністративних цілях чи надання в оренду іншим особам”.

З метою організації достовірного обліку НМА класифіковано на 6 груп: права користування природними ресурсами, майном, права на комерційні позначення, права на об'єкти промислової власності, авторське право та суміжні з ними права, інші нематеріальні активи (п. 5 П(С)БО 8).

Не визнаються активами, а відображаються у складі витрат періоду їх здійснення (п. 9 П(С)БО 8) певні види витрат, наприклад, витрати на дослідження, витрати на підготовку і перепідготовку кадрів, витрати на рекламу і просування продукції на ринку. Отже, сукупність витрат, понесених в процесі формування бізнес-плану, може бути розцінено як НМА тільки як результат розробки, а не досліджень (п. 7 П(С)БО 8). При чому саме проведення розробки можливе лише після ретельного проведеного дослідження.

Отже, за визначенням нематеріального активу: бізнес-план – немонетарний актив, який не має матеріальної форми. Ознака ідентифікації об'єкта нематеріальних активів, на наш погляд, є нерозкритою ні в тексті П(С)БО 8, ні в будь-якому іншому законодавчо-нормативному документі, який стосується організації діяльності суб'єктів господарювання.

Під терміном “ідентифікація” (переклад з латинської *identifico* – ототожнювати) розуміють ототожнення, прирівнювання, уподібнення, розпізнавання [6,7]. Отже, сформовані ідеї, докази та конкретний план дій і рекомендації з прогнозними розрахунками результатів, які за своєю суттю носять нематеріальний характер, викладені на матеріальному носії та відповідають розпізнаванню як конкретний документ з назвою “бізнес-план”. Саме існування визначеного терміну “бізнес-план” свідчить про його ідентифікацію. А конкретизація цього терміну відбувається в зв'язку з визначеною діяльністю (проектом). За межами такої ідентифікації залишаються лише абстракції, відчуття та домисли (за аналогією, наприклад, термін “ліцензія” і конкретизація терміну “ліцензія на оптову торгівлю тютюновими виробами та алкогольними напоями”; термін “дозвіл” і конкретизація терміну “дозвіл на користування надрами без проведення аукціону” окрім того прив'язка до підприємства, яке може скористатися цією ліцензією, що дозволом тощо). Отже, бізнес-план може бути ідентифікований.

В залежності від термінів реалізації бізнес-плану, він може утримуватися підприємством з метою використання протягом періоду більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік) для виробництва, торгівлі, в адміністративних цілях чи надання в оренду іншим особам (Якщо менше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік), то сума, витрачених коштів на дослідження даного питання, списується на витрати звітного періоду).

Окрім того, відображення бізнес-плану як окремого нематеріального активу, що отриманий в результаті розробки, можливе лише при виконанні наступних умов (п. 6 П(С)БО 8):

а. якщо підприємство має намір, технічну можливість та ресурси для доведення нематеріального активу до стану, в якому він придатний для реалізації або використання;

б. якщо існує можливість отримання майбутніх економічних вигод від реалізації або використання нематеріального активу;

в. якщо є інформація для достовірного визначення витрат, пов'язаних з розробкою нематеріального активу.

При оцінці цих умов, стосовно бізнес-плану маємо наступне:

➤ як підтвердження виконання умови а) може розцінюватись наказ на проведення розробки такого бізнес-плану;

➤ існування можливості отримання майбутніх економічних вигод від реалізації або використання бізнес-плану як нематеріального активу (умова б), як правило, міститься в самому бізнес-плані: отримання прибутку та окупність затracених на його реалізацію ресурсів. Інакше, гіпотетично, цей бізнес-план можна продати зацікавленим в його реалізації особам (Вірогідно, може бути ситуація, що за результатом розробки бізнес-плану доведено

збитковість діяльності (проекту), що ініціюється, тоді сума, витрачених коштів на дослідження даного питання, списується на витрати звітного періоду);

➤ умова в) – виконується однозначно: витрати, пов'язані з розробкою нематеріального активу, будуть відповідати сумі виставленого рахунку за послуги спеціалізованої фірми.

Отже, виконання вищенаведених умов робить визнання бізнес-плану як нематеріального активу, отриманого як результат розробки є незаперечним.

З підхід. Бізнес-план як витрати на дослідження та розробку, методика обліку яких залежить від його подальшої реалізації.

Процес реалізації бізнес-плану може носити як терміновий, так і тривалий характер, але не зважаючи на час його проведення, наперед передбачити кінцевий результат неможливо, оскільки завжди присутній фактор невизначеності. Тому, на наш погляд, витрати, які несе підприємство як при здійсненні формування бізнес-плану, так і при здійсненні процесу його реалізації, можуть обліковуватись як “витрати на дослідження та розробку” і в практиці сучасного фінансового обліку відноситись до нематеріальної сфери, але фактично їх зміст значно ширший: вони не рідко лише перші ланки в ланцюгу “дослідження – розробка – апробація (освоєння) – просування – виробництво – збут”. Так, наприклад, оскільки розробка бізнес-плану на промислове видобування нафти і газу пов'язані не тільки з лабораторними, технічними чи економічними дослідженнями, але й з освоєнням нових родовищ, то апробація (випробування, адаптація, освоєння) відбувається паралельно зі створенням умов для промислового видобування нафти і газу [9]. (Дослідженню даного питання присвячена окрема стаття [9].)

В той же час підхід, за яким замовник, для якого розроблено за договором бізнес-план є простим споживачем такої роботи (послуги), тобто понесені витрати є частиною сукупних витрат на створення матеріального об'єкту, міститься в роз'яснювальних листах окремих галузевих міністерств та відомств. Так, в листі Державного комітету України у справах містобудування і архітектури N 6/304 від 05.06.97г. “Про визначення витрат по складанню бізнес-планів”, зазначено:

“У зв'язку з тим, що вартість розробки бізнес-планів не передбачена розцінками на проектні роботи і не може бути визначена за аналогією, вона може визначатись з розрахунку трудових витрат”.

Отже, в будівництві розробка бізнес-планів розцінюється як частина проектної роботи і таким чином потрапляє разом з іншими витратами на будівництво в первісну вартість відповідних об'єктів основних засобів замовника.

Відсутність нормативного врегулювання капіталізації витрат на дослідження шляхом включення їх до складу нематеріальних активів йде в розріз з міжнародною практикою обліку, яка визначає, що ресурси, затracені на дослідження та розробку нафтових родовищ, визначають як витрати підприємств на розвідувальне буріння й експертну оцінку родовищ пропорційно до обсягу видобутку експлуатаційних свердловин і запасів нових відкритих родовищ [5]. Таким чином, витрати на бізнес-план з дослідження та розробки нафтогазового родовища, якщо не підтверджується можливість його подальшої промислової експлуатації (тобто відсутня можливість промислово-експлуатаційного видобування), то витрати не визнають нематеріальним активом і, відповідно відносять до витрат звітного періоду. Якщо ж підтверджується можливість промислової експлуатації, то витрати на бізнес-планування зараховують до нематеріальних активів (рис. 1). Має право на існування позиція відкриття окремих субрахунків на кожний момент підтвердження чи не підтвердження резервів родовища: 1211 “Нематеріальні активи за непідтвердженими резервами” – облік ведеться до моменту підтвердження придатності родовища до промислового видобування; 1212 “Нематеріальні активи за підтвердженими резервами” – облік ведеться з моменту підтвердження придатності родовища до промислового видобування.

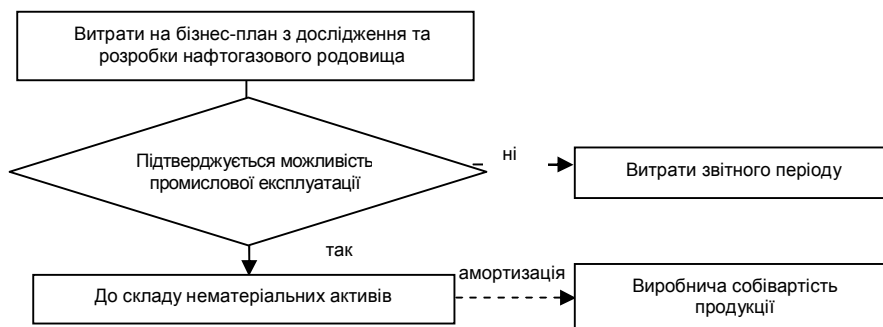

Рис. 1. Визнання та облік витрат на розробку бізнес-плану з розробки нафтогазових родовищ [9, с. 10-12]

Податковий Кодекс України визначає як НМА "право власності на результати інтелектуальної діяльності, у тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані об'єктом права власності (інтелектуальної власності), право користування майном та майновими правами платника податку в установленому законодавством порядку, у тому числі набуті в установленому законодавством порядку права користування природними ресурсами, майном та майновими правами" (пп. 120 п. 1 ст. 14 ПКУ).

Тобто в основі більшості НМА лежить інтелектуальна власність. Нагадаємо, що об'єктами права інтелектуальної власності у відповідності зі ст. 420 ЦКУ є "літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці".

На нашу думку, бізнес-план, який є суто плановим документом, який відображає техніко-економічного обґрунтування діяльності (проекту) на відповідний період, навряд чи можна віднести до об'єктів інтелектуальної власності, якщо тільки при його розробці не були використані унікальні відомості, що стосуються перспектив розвитку підприємства (але це швидше виняток, ніж правило).

Ще одним (непрямим) підтвердженням того, що бізнес-план не відноситься до НМА, є існування Переліку витрат на розвідку (дорозвідку) та облаштування будь-яких запасів (родовищ) корисних копалин з відповідними

витратами на їх розробку, що включаються до окремої групи витрат платника податку, що підлягають амортизації, затвердженого Постановою КМУ від 04.02.98 р. N 118. Серед іншого в п. 6 Переліку включені "витрати на розробку техніко-економічних обґрунтувань, бізнес-планів, договорів (контрактів), концесійних договорів на користування надрами і т.п.". Це означає, що витрати на розробку бізнес-планів є витратами підприємства, пов'язаними з підготовкою, організацією, веденням виробництва. Тому вони можуть бути включені до витрат підприємства згідно з Податковим Кодексом України, як витрати, пов'язані з науково технічним забезпеченням господарської діяльності, якщо бізнес-план розробляється, наприклад, з метою створення нових або удосконалення старих матеріалів, приладів, систем або послуг до початку їх серійного виробництва.

Приклад. Розглянемо облік витрат на формування бізнес-плану на дослідження розробку нафтогазового родовища. Припустимо, що витрати на розробку бізнес-плану склали 150 000 грн., витрати на дослідження та підготовчі роботи для видобутку 4 500 000 грн. Загальний обсяг видобутку нафти був визначений у 100 000 т. Родовище прогнозується експлуатувати протягом 10 років.

Отже, в обліку цей природний ресурс має бути відображено у фінансовій звітності так:

Баланс

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи:			
залишкова вартість	010		
первісна вартість	011	150*	
накопичена амортизація	012		
Основні засоби:			
залишкова вартість	030		
первісна вартість	031	4 500	
знос	032		

* Первісна вартість НМА включає витрати на розробку бізнес-плану 150 тис грн., яку необхідно визнавати витратами відповідних облікових періодів шляхом нарахування зносу за обраним методом амортизації.

Наприкінці першого року експлуатації родовища, протягом якого було фактично добуто 5 000 т нафти, в обліку буде відображена сума амортизації (ліквідаційна вартість родовища дорівнює нулю, норма вичерпання на одиницю ресурсу = 4500 тис грн. 100 000 = 45 грн.;

НМА амортизується прямолінійним методом протягом експлуатації родовища):

Витрати (вичерпання родовища).....225 000** грн.

Амортизація родовища..... 225 000 грн.

** амортизація дорівнює норма вичерпання помножити на фактично видобутий ресурс = 45 * 5 000= 225 000 грн.

Витрати (НМА – бізнес-план).....15 000 грн.

Амортизація НАМ..... 15 000 грн.

Отже, у фінансовій звітності цей природний ресурс буде відображено:

Баланс

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи:			
залишкова вартість	010		135
первісна вартість	011	150	150
накопичена амортизація	012		15
Основні засоби:			
залишкова вартість	030		4 275
первісна вартість	031	4 500	4 500
знос	032		225

Припустимо, що на другому році експлуатації не підтвердилась промислова експлуатація родовища. Тоді, вартість родовища списується на витрати періоду:

Витрати (родовище).....	4 275 000 грн
Амортизація НАМ.....	225 000 грн
НМА (бізнес-план).....	4 500 000 грн
Недоамортизована вартість НМА (бізнес-план) списується на витрати звітного періоду в повній сумі.	
Витрати (НМА – бізнес-план).....	135 000 грн
Амортизація НАМ.....	15 000 грн
НМА (бізнес-план).....	150 000 грн

Висновки та перспективи подальших досліджень. Загалом, бізнес-план – річ науково-планована і затратна, проте планування стимулює підприємця думати, перед тим, як щось робити, веде до прийняття зважених рішень, і витрати на бізнес-планування окуплять себе з сторицею.

Список використаної літератури:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI – [Чинний] – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> – Назва з екрану. 2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV (зі змінами та доповненнями) – [Чинний] – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=43515> – Назва з екрану. 3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 “Нематеріальні активи” затверджено наказом Міністерства фінансів України від 18 жовтня 1999 р. N 242 (зі змінами тат доповненнями) – [Чинний] – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/psbu8> – Назва з екрану. 4. Перелік витрат на розвідку (дорозвідку) та облаштування будь-яких запасів (родовищ) корисних копалин з відповідними витратами на їх розробку, що включаються до окремої групи витрат платника податку, що підлягають амортизації, затвердженого Постановою КМУ від 04.02.98 р. N 118 – [Чинний] – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://esa.in.ua/index.php/zakonodavstvo.html?view=zakon&layout=zakon&id=2> – Назва з екрану. 5. Лист Державного комітету України у справах

містобудування і архітектури “Про визначення витрат по складанню бізнес-планів” від 05.06.97 р. N 6/304 – [Чинний] – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=v_304243-97 – Назва з екрану. 6. Большой Энциклопедический Словарь – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.edudic.ru/bes/22882> – Назва з екрану. 7. Новейший философский словарь – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slovopedia.com/6/200/770528.html> – Назва з екрану. 8. Буш Джеймс. Управление финансами в международной нефтяной компании / Буш Джеймс, Джонсон Даниел. Пер. с англ. – М.: ЗАО Олимп-бизнес, 2003. – 432 с. – (Сер. Для профессионалов и неспециалистов). 9. Перевозова І.В. Облікові аспекти формування витрат на дослідження та розробку нафтових і газових родовищ // Перевозова І.В., Кафка С.М. – Нафтова і газова промисловість. – 2009. – № 1. – С. 10-12.

ПЕРЕВОЗОВА І.В. – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

КАФКА С.М. – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу